

До разової спеціалізованої вченої ради ДФ 35.725.110
Львівського державного університету
внутрішніх справ МВС України
(79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26)

ВІДГУК

офіційного опонента

**доктора психологічних наук, професора, завідувача кафедри педагогіки і
методики початкової та дошкільної освіти факультету педагогіки і
психології Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
Шпак Марії Мирославівни
на дисертаційну роботу Пелех Ірини Володимирівни
«Особливості психоемоційних станів вагітних жінок під впливом
стресогенних чинників», подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 053 Психологія**

**1. Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок з науковими
програмами і планами.**

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена тим, що вагітність є важливим, однак одним із найбільш складних і вразливих періодів у житті жінки, що супроводжується значними психологічними і фізіологічними змінами в організмі, різними емоційними переживаннями. Водночас психоемоційний стан вагітної жінки впливає не лише на її власне здоров'я, а й на здоров'я та розвиток майбутньої дитини. Тому з метою збереження і зміцнення психічного і фізичного здоров'я матері та плоду важливо забезпечити психологічний супровід жінок під час вагітності, особливо в складних умовах сьогодення, пов'язаних з війною в Україні. Адже в умовах сучасних соціальних викликів вагітні жінки постійно перебувають в стані психоемоційного напруження, зумовленого негативним впливом різних стресогенних чинників, зокрема: воєнних дій, економічної нестабільності, невизначеності майбутнього, що створює додаткові ризики для психоемоційного стану вагітних жінок і вимагає від них витримки і самовладання, швидкого реагування в ситуаціях загрози безпеці, свідомого керування своїм емоційним станом в стресових умовах. З огляду на зазначене, дисертаційне дослідження Пелех Ірини

Володимирівни є беззаперечно затребуваним, актуальним і надзвичайно важливим для сучасної психологічної науки і практики.

Дисертаційне дослідження виконане у межах науково-дослідних тем кафедри практичної психології Інституту управління, психології та безпеки Львівського державного університету внутрішніх справ «Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві» (2018-2021 рр., державний реєстраційний номер: 0118U005373), «Психологія особистості фахівця в умовах військового часу та поствоєнної реабілітації» (відкрита 2022 р., державний реєстраційний номер: 0122U002532). Тему затверджено на засіданні вченої ради Львівського державного університету внутрішніх справ (протокол № 3 від 28 жовтня 2021 р.).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації.

Аналіз змісту дисертації свідчить про наукову обґрунтованість і достовірність результатів дослідження. Ретельне вивчення великої кількості наукових джерел з проблеми дослідження (292 найменування, з них 245 – іноземною мовою) дало змогу Ірині Володимирівні досить широко розкрити теоретичні аспекти досліджуваної проблеми, які стосуються аналізу впливу стресогенних чинників (воєнні дії, почуття страху, тривоги, соціальна ізоляція та невизначеність майбутнього) на психоемоційний стан вагітних жінок.

Варто відзначити теоретичне і методологічне обґрунтування вихідних положень дисертаційного дослідження. Дисертантка чітко охарактеризувала актуальність обраної теми, коректно визначила об'єкт і предмет дослідження, окреслила мету і завдання дослідження, які конкретизують шляхи її досягнення.

Одержанню надійних і достовірних результатів сприяло застосування комплексу методів дослідження: теоретичних, емпіричних та методів статистичної обробки емпіричних даних, адекватних його меті та завданням; поєднання кількісного і якісного аналізу отриманих результатів; використання вдало підібраних психодіагностичних методик; тривалість дослідження, яке проводилось впродовж десяти років, та репрезентативність вибірки.

3. Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження.

У дисертації Пелех Ірини Володимирівни цілісно та системно досліджено проблему психоемоційних станів вагітних жінок під впливом стресогенних чинників.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертанткою розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено авторську гіпотетичну модель психоемоційних переживань вагітних жінок під дією стресогенних чинників. Емпірично визначено особливості психоемоційних станів вагітних жінок в умовах воєнних дій на території України, зокрема, відмінності психоемоційних переживань вагітних жінок залежно від очікуваної статі майбутньої дитини.

Поглиблено та доповнено розуміння психоемоційної сфери вагітних жінок під дією стресогенних чинників, зокрема, воєнних дій. Встановлено, що на психоемоційні переживання вагітних жінок впливають стресогенні чинники, пов'язані з воєнними діями та переглядом новин про війну. Вони визначають ставлення вагітної жінки до статі майбутньої дитини та вагітності.

Подальшого розвитку набули теоретико-методичні підходи щодо ролі стресогенних чинників, таких, як воєнні дії та війна, та їх впливу на переживання вагітних жінок та перебіг вагітності.

4. Практична значущість результатів дослідження.

Результати дисертаційного дослідження Пелех Ірини Володимирівни є важливими для психологічної науки й практики, зокрема, мають прикладне значення для забезпечення психологічного супроводу вагітних жінок, особливо в складних умовах сьогодення, пов'язаних з війною в Україні та впливом різних стресогенних чинників на психоемоційний стан вагітних жінок. Результати дослідження можуть використовуватися в галузі медичної психології, зокрема у консультативній та психокорекційній роботі психологів з вагітними жінками, в практичній діяльності медичних та соціальних працівників, психотерапевтів, що працюють в жіночих консультаціях та клінічних лікарнях.

Отримані результати дослідження також мають вагоме практичне значення для освітньої галузі. Так, теоретичні положення та результати

емпіричного дослідження використовувалися в освітньому процесі при викладанні таких навчальних курсів, як «Загальна психологія», «Психологія особистості», «Практикум з психології особистості», «Психологія емоцій та мотивація», «Психологія розвитку», «Основи психологічного консультування», «Техніки психологічної корекції та супроводу», «Основи арт-терапії», «Психологія сім'ї та сімейне консультування», «Медична психологія», а також застосовувалися при розробці лекційних курсів для слухачів освітніх проєктів в напрямі психодинамічної дитячо-юнацької психотерапії.

Важливе практичне значення має розроблена дисертанткою програма психологічного супроводу для вагітних жінок, які перебувають під впливом стресогенних чинників. Вона спрямована на зниження рівня тривожності та підвищення емоційної стійкості жінок під час вагітності і передбачає надання їм психологічної і соціальної підтримки через проведення психоедукації, використання арт-терапевтичних технік та організацію групової психотерапевтичної роботи.

Практичне значення дослідження засвідчує впровадження результатів дисертації Пелех Ірини Володимирівни в освітній процес закладів вищої освіти, зокрема Львівського державного університету внутрішніх справ, Українського Католицького Університету, Івано-Франківського національного медичного університету, ГО «Український інститут дитячо-юнацької психотерапії та психологічного консультування», у практичну роботу Львівського обласного клінічного психоневрологічного диспансеру, що підтверджено відповідними довідками, які подані у додатках.

5. Оцінка змісту, структури й оформлення дисертації.

Дисертаційна робота Пелех Ірини Володимирівни відзначається чіткою структурою, послідовністю та логікою викладу матеріалу, що надає їй цілісності, повноти та завершеності. Дисертація складається з анотації (українською та англійською мовами), змісту, вступу, трьох розділів та висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Рациональна структурна побудова дисертації відображає наукову позицію авторки дослідження.

У першому розділі «Теоретико-методологічні основи особливостей емоційної сфери вагітних жінок» здійснено ґрунтовний аналіз літературних джерел, що свідчить про широку обізнаність дисертантки з результатами наукових досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних учених з проблеми дослідження. Заслуговує на увагу глибокий аналіз базових понять дослідження («емоції», «почуття», «емоційні стани», «стрес», «стресогенні чинники», «емоційна стійкість», «емоційна регуляція»). Дисертанткою проаналізовано особливості психоемоційної сфери вагітних жінок. Виокремлено зміни, які відбуваються у кожному триместрі вагітності. Описано динаміку емоційних переживань вагітних жінок та обґрунтовано вплив зовнішнього середовища на перебіг психоемоційних станів вагітних жінок.

Науковий інтерес представляє розроблена здобувачкою модель чинників впливу на психоемоційні переживання вагітних жінок та авторська гіпотетична модель психоемоційних переживань вагітних жінок під впливом стресогенних чинників, що стали методологічною основою для планування та організації подальшого експериментального дослідження психоемоційних станів вагітних жінок.

У другому розділі «Емпіричний аналіз дослідження психоемоційних станів вагітних жінок під впливом стресогенних чинників» дисертантка охарактеризувала дизайн, організаційні аспекти та процедуру емпіричного дослідження, описала методичний інструментарій та вибірку досліджуваних, проаналізувала отримані емпіричні дані.

Заслуговує на позитивну оцінку вдало підібраний дисертанткою психодіагностичний інструментарій, який передбачав застосування низки валідних і надійних психодіагностичних методик та розробленої авторської анкети, що дозволило Ірині Володимирівні визначити емоційні переживання та психоемоційні стани вагітних жінок, їх емоційні реакції на вплив стресогенних чинників зовнішнього середовища, типи емоційного ставлення до вагітності та показники стресу й нервово-психічної стійкості вагітних жінок.

Варто відзначити тривалість дослідження, яке проводилось впродовж десяти років, та репрезентативність вибірки. У дослідженні взяли участь 196 вагітних жінок у третьому триместрі вагітності. Дисертантка мала на меті з'ясувати насамперед вплив таких стресогенних чинників на психоемоційний стан вагітних жінок, як воєнні дії в Україні, що передбачало поетапність емпіричного дослідження, яке проводилось впродовж 2014-2020 рр. та 2022-2024 рр.

Заслугою Пелех Ірини Володимирівни є ґрунтовний аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження. Схвальним вважаємо застосування дисертанткою широкого комплексу методів математико-статистичної обробки емпіричних даних (визначення середніх значень, кореляційний аналіз за критерієм Спірмена, порівняльний аналіз результатів за критерієм Манна-Уїтні, кластерний аналіз, регресійний аналіз, дескриптивний аналіз), що забезпечило надійність та достовірність отриманих результатів.

Узагальнення отриманих емпіричних даних дозволило дисертантці визначити, що на емоційні переживання вагітних жінок суттєво впливає стать майбутньої дитини. Виявлено, що жінки, які очікують на народження хлопчика, мають вищі показники тривожності порівняно з вагітними жінками, які очікують на народження дівчинки. Натомість вагітні жінки, які очікують на дівчинку, мають вищі показники нервово-психічної стійкості та є більш стійкими до впливу стресових чинників.

За результатами кластерного аналізу здобувачкою виокремлено три типи ставлення жінок до вагітності: оптимальний, ейфорійний та тривожний. Встановлено, що у процесі вагітності жінки переживають різні емоції, при цьому війна додає та підсилює негативні переживання майбутніх матерів, тому вагітні жінки потребують психологічної підтримки в складних умовах сьогодення.

У третьому розділі «Програма психологічного супроводу вагітних жінок, що перебувають під впливом стресогенних чинників» описано розроблену Пелех Іриною Володимирівною програму психологічного супроводу вагітних жінок, охарактеризовано її змістове та методичне забезпечення.

Заслужують на позитивну оцінку з'ясовані у дослідженні роль психоедукації, психологічної і соціальної підтримки та переваги використання арт-терапевтичних технік і групової психотерапевтичної роботи у зниженні рівня стресу й підвищенні емоційної стійкості вагітних жінок до впливу стресогенних чинників.

Висновки до розділів та загальні висновки відображають основні результати дослідження та розв'язання поставлених завдань. Заслужують на схвалення додатки до дисертації, які суттєво посилюють її практичну значущість. У них представлено діагностичний інструментарій для вивчення психоемоційних станів вагітних жінок, техніки для проведення програми психологічного супроводу вагітних жінок під впливом стресогенних чинників, математичні розрахунки.

За своїм змістом, структурою, обсягом та оформленням дисертація відповідає чинним правилам і вимогам. Аналіз змісту дисертаційної роботи, наукових публікацій її авторки, дає змогу зробити висновок про дотримання Іриною Володимирівною принципів академічної доброчесності.

6. Повнота викладу наукових положень, висновків і результатів дисертації в опублікованих працях.

Основні наукові положення та результати дослідження відображено дисертанткою у 13 публікаціях, з них: 6 статей у наукових фахових виданнях України; 7 тез доповідей на наукових конференціях. Публікації належним чином висвітлюють основні теоретичні положення та отримані результати дисертаційного дослідження.

Рівень апробації основних положень дисертації є достатнім і підтверджується участю Пелех Ірини Володимирівни у різних науково-практичних конференціях.

7. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи.

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження та наукові здобутки Пелех Ірини Володимирівни, вважаємо за необхідне звернути увагу на певні дискусійні положення та висловити такі зауваження:

1. Позитивно оцінюючи, здійснене у першому розділі дисертації обґрунтування теоретико-методологічних основ проблеми дослідження, яке базується на ґрунтовному аналізі насамперед теоретичних концепцій емоцій зарубіжних дослідників, вважаємо, що доцільно було б приділити більше уваги у цьому розділі сучасним дослідженням українських учених, спрямованих на вивчення психоемоційних станів вагітних жінок в стресових ситуаціях, особливо в складних умовах сьогодення, пов'язаних з війною в Україні, що могло б поглибити теоретичну основу дослідження.

2. Дисертанткою розроблено гіпотетичну модель психоемоційних переживань вагітних жінок під впливом стресогенних чинників, яка наочно зображена на рис. 1.2 (с. 56). На нашу думку, ця модель має більш виражений статичний характер і недостатньо відображає саме динаміку формування і перебігу емоційних переживань в майбутніх матерів під дією стресових чинників, яка дала б змогу краще розуміти процесуальні аспекти формування психоемоційних станів у вагітних жінок під впливом стресогенних чинників.

3. Вважаємо, що залучення до експериментальної вибірки досліджуваних, вагітних жінок з різних регіонів України, дало б змогу здійснити порівняльний аналіз міжрегіональних відмінностей у сприйманні стресу під час вагітності та поглибити розуміння впливу соціокультурних, економічних та екологічних факторів на психоемоційні стани вагітних жінок.

4. Дисертанткою не приділено достатньо уваги впливу подружніх стосунків та партнерської підтримки на психоемоційний стан вагітних жінок. Така інформація лише збагатила б практичну значущість дисертаційної роботи.

5. Серед стресогенних чинників, що впливають на психоемоційні переживання жінок під час вагітності, дисертантка виокремлює також і професійні (с. 56), однак в процесі проведення емпіричного дослідження детально їх не аналізує.

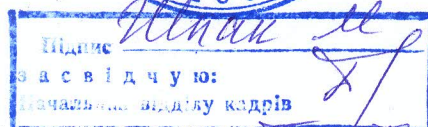
Зазначені зауваження і висловлені побажання не є принциповими та не впливають на загальну високу оцінку дисертаційного дослідження.

8. Загальний висновок.

Вважаємо, що дисертаційна робота Пелех Ірини Володимирівни на тему «Особливості психоемоційних станів вагітних жінок під впливом стресогенних чинників» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке вирізняється актуальністю, науковою новизною, має теоретичне й практичне значення. Дисертація відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (із змінами) «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (із змінами), а її авторка Пелех Ірина Володимирівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки і
методики початкової та дошкільної освіти
факультету педагогіки і психології
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Марія ШПАК